

نکاح ہم سدا ساگر و شرکاں مٹیوں کرون
 زخاں شکر امن صحرا زنداں مٹیوں کرون
 مرا از بوسہ ممنون احساں مٹیوں کرون
 چہ گو مہر ہا کہ در داماں شرکا مٹیوں کرون
 تعارف گر گئی این راز نہاں مٹیوں کرون

بگو آں غمزہ را وقت است جولاں مٹیوں کرون
 جنوں در جوش تہا کے ضبط جولاں مٹیوں کرون
 کیا کیش دل آتش دل مٹیوں کرون
 بچشم آنکہ یک پر تو بدست روز و سوسے او
 حجابت می کشد کارم بہ بیدامی تامل کن

بشو خار رہ گہا چو عشق ماروش این است

اگر تے بداماں گلستاں مٹیوں کرون

از و چون شتی با فوج طفلان مٹیوں کرون
 بجوش گریہ مارا نیز خداں مٹیوں کرون
 نذارک ہا ز دیدن ہا پہاں مٹیوں کرون
 دن ایمان جانرا بر تو رہاں مٹیوں کرون
 نیم آسا سفر ہائے پریشاں مٹیوں کرون
 بیسے زیں چشمہ از خاک شہیداں مٹیوں کرون

کجا دیوانہ مارا زنداں مٹیوں کرون
 کم از مینائے سے در نشہ بہت نمی باشم
 جھا ہا چون ز بر گشتن کند چشمت سرت گرم
 یہ عید رویت ز خار چون بہت اگر خواہی
 بشوق نگہت جاں بخش زلف بیقرار او
 عبت جاں در تلاشتں بچیوں میدہی اور

ز لبہائے ہم پیوستہ ہر زخم دل اے عشق

بیان لذت بیداد مرشکاں مٹیوں کرون

خانی پنچہ خورشید تاباں مٹیوں کرون
 گلستاں، در گلستاں، گلستاں مٹیوں کرون

بجوش گریہ جنوں چو طوفاں مٹیوں کرون
 شوقش تا نظر در دیدہ پہاں مٹیوں کرون

گرا از برق قسم میکند دل را کبابان لب
پریشیاں مینوی آخ ز بیداری مشوغا غافل
بوسل و ز فیض یاد حسرت و نمی دانم
اگر برفت وصل ابدل ترا این گریه با یاد
خوام نماز آن قامت بوصف مانیا بدست
گریبان دشمن دست جنوں اوست اگر نیت

چہ شیریں رہا زمین تن نکلا آں مینوں کرون
بغیر از خواجہ شمس کے جمع نہر کا مینوں کرون
چہ زار یہاںے رنگیں خند خنداں مینوں کرون
تسم ہا بطل عمر ہجر اں مینوں کرون
کہ شور صد قیامت گرد جولاں مینوں کرون
گریبان تابدا مان بیاباں مینوں کرون

دلت بیمار چشم مردم آزاری چو شذنا کہ
مشو نو مید از دل عشق دریا مینوں کرون

چو عشق بیدل نار اغزلخواں مینوں کرون
ز دل سوزی باشک گرم نہاں مینوں کرون
خیال قطرہ سے گر چو پستان مینوں کرون
زا بر چشم ترا بیدل بغارت رفت دریا با
زا بر تیرہ نظراید نشاط ما جنوں مستان
چہاں تیر ستم برین رسد زار و کمان من
بہ بندو خاز خاراں دل خون گشتہ ترا چشمش
اگر روشن سواد، سر مرہ چشم پر نقش دارد
شعبے گریب چاہے قد عکس جسمال او

گل بہر شعر زیب طاق نیاں مینوں کرون
ز آب آتشینش خشک داماں مینوں کرون
چہ بار اں چشکے پوشیدہ ساماں مینوں کرون
بجوش لخت دل تاراج مکن مینوں کرون
ولے نسکین جان زنگ بار اں مینوں کرون
کہ ہرزخم جگر دکاں پکیاں مینوں کرون
اگر گرد سر پر گشتہ مژگاں مینوں کرون
در اندک فرصتے اور انخداں مینوں کرون
تا نشانے ہزاراں ماہ کنگان مینوں کرون

غورِ حُسنِ او دوبراں کند گر خانہ چہ شے
 تہیں ز نیم جانے زان لبِ جانِ سخن وائے کن
 بیاد زلفِ عارضِ دل گلستاں میواں کون
 کہ قیمت یک گاہش را دو صد جا میواں کون
 چہ گوہرِ زری چوں ابرِ نیاں میواں کون

بتقلیدِ کلامِ بیدلِ معجزِ بیاں اے عشق
 چہ سکلہائے معنی میں آساں میواں کون

چہ کافور می بکارِ سبزِ ریشاں میواں کون
 ازیں بہتر نباشد دامِ این عمارتِ الاں
 بساں سجِ مغزِ سرِ ریشاں میواں کون
 نگہ آوارہ تارِ مہا ایشاں میواں کون
 چہ بے رویِ برائے اوزِ خویشاں میواں کون
 چہ بہبودی توقع از فریشاں میواں کون
 ترا با شوکت و با قدر و نیشاں میواں کون
 بلطفِ باقی از دریا کشتی نیشاں میواں کون
 معیشتِ با زیں با کاوشاں میواں کون
 ترا سرگردہ جمع کشتی نیشاں میواں کون

کسے کو دین و دل دار و فدایک بتِ کافر

شمارِ او میانِ عشقِ کیشاں میواں کون

بتِ دلربائے من میں بچہ کبریا نشستہ
 کہ سرِ غرورِ حلقے بدرش ز پائشستہ

بہو اے آہِ سر دمِ دل بے نوا نشسته
 جری رہ ادب ہا بہ شرانہ خموشی
 اثر دُعائے مارا چہ حرارت است یاز
 ز کند این بلا ہا سر ما چگونہ پید
 پے وید نم بیازود و گو کہ آفتاب است
 بخشاز بند بندش گرے ز کار ما نیز
 بکرامت تو اسے شیخ بدل اعتماد دارم
 شدہ ہمسفر چراغم برہ گزار یک شب
 چو تلامیہ سر شکم بجدائی تو این است

شدہ بطیب لہا نظرے بہ حشوق حیران

کہ بدر وید و از اں لب جانفزا نشسته

چہ خوش ست غنچہ کو برو صبا نشسته
 گرے بشد فغان و بگلوئے بان نشسته
 دل داغ داغ نقشے کہ بدعا نشسته
 کہ رضائے بیدلانت بہ تر قضا نشسته
 تو سوار شو کہ ادہم شو و از حیا نشسته
 کہ تکلف تو دل تنگ ہمہ ورق با نشسته
 کہ سہمی و وی بعالم برہ خدا نشسته
 چکند سبوز تابش شدہ نار سا نشسته
 چہ عجب کہ زود بینی ہمہ خانہا نشسته

نازکن ناز رہِ حضور و سبجا زودہ
 دانہ و دام براہِ دل و انا زودہ
 زخم صد تیر شرم گر بدل نازودہ
 بے بہا بود متاعے مکرش و انا زودہ
 سنگ زخمے کہ تو بر شیشہ اولہا زودہ
 زین نہک ہا کہ تو در ساغر و میا زودہ

خط کشیدی کہ شررز آتش موسی زودہ
 حال و خطا تو نہ ہر صید ضعیف اندازد
 اے عجب نیم نگاہ تو کنوں بہ کرد است
 زلف پر چین نہ بہ تا تا رختن می از زید
 در و دروش ہا کی صاف غمش رخت تمام
 جگر زہد کباب است بخند اے ساقی

جلوہ کن ز سر ہر سر و مر آیاک بسوز
اے کہ بر سینہ من داغ تمنا زودہ

یوسف از چاک دل پیر من خوش بریں
رخنہ ہائے کہ تو در جان زنجار زودہ

شانہ در زلف سخن از دل صد چاک زوی

خوش شکست کہ اے عشق بیجا زودہ

باوہ از جام حیا چون نگہت تا زودہ
آتش اندر جگر ساغر و مینا زودہ

گویش فاش بر دم نگہت میسم
راز پوشیدہ کہ با گوش دل ما زودہ

روش غنچه کشا دے بطلب از دل تنگ
اے کہ مانند صبا پائے صبحا زودہ

گفتہ نامہ سربتہ خط من باشد
بوسمت لب کہ عجب حرف معما زودہ

تلخ کامی ہمزہ اشعار شکر بار اے عشق

زودہ باشد بدلت لبکہ تو حسلو زودہ

دل کہ پیوستہ دم شاہد و مینا زودہ
شاہد ہم باش کہ اکنوں سر خود و زودہ

عرق از جہت شانی و سر شکر زیری
بر سر خویش دلا کیف دو بالا زودہ

مرکز دایرہ خط نشو می ترسم
نقطہ خال کہ بر عارض جانا زودہ

طوطیاں را شدہ منتفار پر از خون جگر
تا خط سبزہ بر آں لعل شکر خا زودہ

غندہ ہائے کہ تو از کا کل خود و اگر دغا
باز چوں نیک بہ مینی بدل ما زودہ

بر دل و دیدہ نظار گیاں منت صحت
کہ پے دیدن خود سر بہ تماشا زودہ

بود یک مصرع گیسوے پریشانی عشق

انتخابے کہ تو از دستِ دنیا زود

قبس در وادی دل خیمہ لیلی زود
یار بآں صورتِ افتادگی ما گردید
موج طوفان غم عشق تو گشتم کہ مرا
بے سخن کشتہ ما را چون تو از کم، کجی
شمرہ سوخته جاں و زن ندا کہ پیت
دست بر پائے تو اے ساتی کلفام ز نیم
سر بصر ازود، باز کہ سووا زود
نقش پرواز کہ تو در پر غنقا زود
کہ بصر ابری و گاہ بدریا زود
تہمت جرم چرا بر سر ایسا زود
برز ازوش از اں زگرش ہلا زود
گر سر جام تو برگردن مینا زود

فتح بابِ سرم و دیر تو از زانی

دست چوں عشق اگر برد رہا زود

ابن چہ شورست کہ اے فلقل مینا زود
دلیرا کردل ما را بدل ما زود
ایکہ از کا کل خود دام تماشا زود
تا دلم در نسیم زلف اے بیت نرسا زود
اے گل از ضبط تبسم بدلم داغ نہی
فلقہ بر سر آتش پے تکیخورد است
شاد باشی دل آزاد ز غم چوں امروز
گردشت چرخ چہا بر سر ما نار و باز
غلغل اندر ہمہ عالم بالا زود
رحم دیگر چہ بود شیشہ بخارا زود
حلقہ ہائیش ہمہ در گوش تماشا زود
بر سر دار عیاں شد کہ سیجا زود
ابن چہ مہرست کہ بر گنج کہر ہا زود
وانہ خال کہ بر روستے دلارا زود
نوبت عیش ز اندیشہ سورا زود
چوں زیک دانہ دہ آدم و حوا زود

رقمِ حاتمہ تقدیرِ ازل می بکشم
گشتہ شہرِ دل من کہ ملالِ املائی
بہیج حرفے نہ بود حرفِ چو بریا زودہ
بسرِ خویش دگر نشانی زودہ

اندریں بزمِ زاشعارِ تر خودے عشق

ابر نیباں شدہ قطرہ بدریا زودہ

خطِ مشکیں کہ براں لعلِ گہرِ زازودہ
بہرِ دلہا رشمِ نسخہ سودا زودہ

دامنِ مقصدِ دلِ رادمہ از دست دگر
اے کہ پائے برہ ترکِ تمنا زودہ

کارِ گرتز شو داین وک اگر بر گردید
نہ زومی تیرنگہ بردلِ اما زودہ

اے دلِ سوختہ این نامہ پر شوق کہ بود
کہ از میں شعلہ بہ بالِ پر عنقا زودہ

دست برد دامنِ نیت برساند خوش باش

پشتِ پائے کہ توای عشقِ بدبیا زودہ

آبِ شرمے برنج چوں گلِ زیبا زودہ
آتشِ تازہ بجانِ و دلِ نیدا زودہ

شدنمایاں دلِ پر خونِ من از خسارت
ابن چہ زنگیت کہ اے آئینہ بیا زودہ

آبِ تائیش ہما ز خونِ دلِ بلبل بود
شوخِ من گل کہ بدستارِ دلار زودہ

شمعِ فانوسِ دلِ من چو شدی باز چرا
شعلہ در شیم از میں جلوہ رسوا زودہ

عشقِ تا کے زو لم چشمِ غبارِ آلودہ

خاکِ صحرا ہمہ دردِ دامنِ دریا زودہ

اں کو نڈست زرتکاشی
چوں نڈبتِ سلیم بر تکاشی

کرو می تو شهید اگر تلاشی
 ہر کس پے آں پسر تلاشی
 ہر ذرہ بجز ویر تلاشی
 این طسرفہ کہ سن و عشق با ہم
 بیاب ز جلوہ تو دیدیم
 لے عریبہ جو کسراغ شرمی
 شوق تو بلا گدا از آمد
 مکروہ ندید وزشت نشنید
 پسند از و شود تیر کسم
 صدقا قلہ شد بہ جستجویش
 مادر تقسیم و بہر صسیا و
 جو سندانہ خویش جوید آنامہ
 آں گوہر مقصد است نایاب
 برق بنگہش گجاست باشد
 نورِ نظر ہے کز دست چشم
 با خویش کے ترا نیابدا
 دردیدہ و دل توئی و نامحق

بہر قدم است سر تلاشی
 طفلے نبود پیر تلاشی
 نایاب رہت بہر تلاشی
 خوانند بیک و گر تلاشی
 کر ویم بے نظر تلاشی
 بر تیغِ نعمت سپر تلاشی
 آزاد ز ہر خط تلاشی
 در راہ تو کورو کر تلاشی
 آوارہ رہ گذر تلاشی
 جز گرد نہ جلوہ گر تلاشی
 ہر سوسو شدہ بال و پیر تلاشی
 کے راز و ازین خست تلاشی
 آرد بکفش مگر تلاشی
 آہ دل پر شر تلاشی
 بنید نہ بچشم تر تلاشی
 از خویش کند سفر تلاشی
 گشتیم بہ بجز ویر تلاشی

خوش نخلِ غمش ز برگِ برگش
منعم مکنید از لبِ او
از تیسر و گرو ریخ تا کے
دل رفت و ندیدہ، دیدہ حیراں
راہ تو دراز چوں کند آہ
مانندہ بدر وین نہ بیسند
بر مسند فقر خسر او را
آں شمشعہ بار شد جلاش
قیاضی او شنید گروید
نخلِ کرم است و بار و ارت
کس دید چنین فرشته خوائے
خو و نقد روان ز ہد و عرفاں
با عسر و دراز با و اورا

ہر شاخ بود تبتلا شنی
طوطی نشود شکر تماشنی
دل شاد و بود جگر تماشنی
گم خانہ شدت و در تماشنی
باشت منحصراً تماشنی
گرو و فلک قسرت تماشنی
اقبال بگردن تماشنی
کز درک کند بد تماشنی
از بہر صفا سحر تماشنی
نگدائش تبت تماشنی
بہر دل ہر بشر تماشنی
با این ہمہ بیشتر تماشنی
علم و عمل و مہنہ تماشنی

لحسن اتفاق سے علیہ ہاب بن محمد عوث شافعی رکاٹی کی کتاب نہایت اسول فی مناقب بیانۃ الرسول کا ایک علمی نسخہ
نسخہ ہماری نظر سے گزرا جس کے خاتمہ چربیل عبارت ہے :-

”و ہذا کتاب نہایت اسول فی مناقب بیانۃ الرسول بحسب فرمائش، سیدنا و سلیتنا، طبع عرفان بدرالدین مسکن
بید العاصی خاٹی ترابہ قدام آل رسول رضا علی شاہ تادری فی التاریخ تانیہ وغیرین بیع الاول ۱۳۱۷ھ
ہجرتہ نبی الامام علی اللہ علیہ السلام و اصحابہ کرام، ممکن ہے کہ یہ اشارہ ان ہی بزرگوں کی طرف ہو، ”یا فاضی“

فردوس نشاط و دوستانتش
 بہر اعدا سحر تلاشے
 درگوش گلے رسید بس عشق
 غواصی این گہر تلاشے

فلک بگردش چشمے کہ آشنا کردی
 چه شوخے کہ نہ شرمندہ حیا کردی
 رواست گرزنی دم ز آشنائی خود
 موز ویدہ مشتاق ہسچکاه و بہیں
 ز تاب گیسو مشکین تو عباں گروید
 ز بیج و تاب چه بودنت حاصلت از
 بشوق لعل لبش جاں دہم ہر دم
 مرا چنانکہ تو دیدی گذشتی رفتی
 بر آرداغ چو یک رنگی مرا کردی
 تمام خواہش دل را بیک ادا کردی
 زہر رہے کہ درایم تو در فراز من
 مرا کہ دولت پائندہ آرزو باشد
 نوازشے چه بود گر کنی بید ہ من
 ز بوسے خون دل خویش مست و مدہوشم

کہ استخوان مرا رشک تو تیا کردی
 بیا کہ کار و ولم را بدعا کردی
 کنوں کہ دل ہمہ بیکانہ از وفا کردی
 کہ خویش را ز نگاہ کہ خوفا کردی
 کہ قصد خون دل رقتہ عمر با کردی
 جنز این کہ مصرع آہ مرا سا کردی
 چه زہر بود کہ در چشمہ بفتا کردی
 چرا نہ جان حزیم ز تن جدا کردی
 شکفتہ چون گل عنایت چرا کردی
 جگومیت کہ چه بر جان مبتلا کردی
 کہ شوق دیدن خود را نور ہما کردی
 ز تیغ خویش بسر سایہ ہما کردی
 چہاں کہ آئینہ را باغ دلکشا کردی
 چه نافہ بود کہ در دامن صبا کردی

کہ مہر بر لبِ عشاق بے نوا کردی
 ہر آنچہ بود مدار ابد لرزا کردی
 نوز ہر ہجر چناندی اخطا کردی
 تدار کے گنت گنتی و کج کردی
 کفِ دعائے من رفتہ نقشِ پا کردی

ہر آنچہ کردہ احساں بود و عشقِ ایدو
 کہ گفت در حق بے چارہ جفا کردی

باز آیدم جوانی سانی چو مہربانی
 ماییم و بیزبانی یار است و خوش بیانی
 گوی کہ بر دل ما ختم است بیچِ دانی
 در دستِ مت فرکانِ شمشیر بندوانی
 لے شوخ تا بجی ایں مشقِ ستم سانی
 کے ججز تو از نزاکت نمود پہلوانی
 خوں می کشم ندانم ایں باز ناتوانی
 سزا بسزدا مت گردیدت جانی
 جانم لبِ سیدہ در شوقِ مہربانی

میرس قصہ پر غصہ و سراقِ دگر
 دلا مناز بہ پر کار نیکہ نیتِ قرا
 و دای عشق وصال و ندیدت پر ہیز
 ہمنوز کشتہ بیدادِ نخبِ نازم
 شکفت تر کہ چو مضمون پیشِ پاسد

پرزوز ناتوانی کو آبِ ارغوانی
 مقصود ہا نہانی انکار ہا عیانی
 تا دید آں دہاں را از غیبت گویا
 ابرو و چشمِ جاناں باشد بلائے دوراں
 پیشانی تو پر چینِ خاموشِ لعلِ نوشین
 مارا خرامِ نازتِ پامالِ ساز طاق
 در عشق تو چنانم جیرانی است از ہم
 گرچہ سز شہادت مارا بود سلا
 زائل ناکیدہ ہوئے مگر سیدہ

کے مید، ہمیت از دست گریتم نازہ سرمست
 ای شکر تو ہر دم آبِ حیات در دم
 من حسن ظن فرودم و ز خدمت تو کم کم
 ہر جا کہ بود ہاموں گروید از تو جیجوں
 در این سہرا ماتم جاں سوز نوحہ سنجم
 سہرا یہ سعادت از دایع عشق بادت
 در عشق آں پر و نالان شد مہر سو

تسویشتے بر کنار راست ساقی چو در میانی
 عمر عزیز کردم صرف کس پرانی
 آخر یقین شد اینم بسیار بدگمانی
 اے سل اشک پر خوں خوش مطلق العانی
 وانی کہ پیش خوانم بودہ یکجے نعمانی
 خواہی چو بر مرادت نقشے دلائل شانی
 من اسی وجہ اشکو حسابہ جفانی

گفتند امتحان را آرنند دل ستاں را
 من عشق نقد جاں و اوم بہر دگانی

مانند سپیر فانی و ریاد نو جوانی
 آثار ہا عیانی ہر سپد بے نشانی
 بگذر ز لیل تنہائی یک جلوہ ناگہانی
 بے تو کجا بیابم آرام زندگانی
 یتیمار در منداں کردی و میتوانی
 راز بہان دل را دانستہ ام کہ وانی
 وے بندہ تو شاہاں این طبع ریاسبانی
 گوناگہ سحر شد گرم جگر نشانی

در شوق نشادمانی چونم دلا بدانی
 از دیدہ گر بہانی تو جان عاشقانی
 از راہ مہربانی سنگے مرا بدانی
 در باب اضطرابم چوں میدہد عذابم
 مگذار زار و نالان کہ یک نگاہ بجان
 جو سندگان دل را دادہ نشان دل را
 از غفلت تو چناناں ملک دل شورانی
 شب چوں مرا بہر شذراں کے ترا خبر شد

لے شوخ پرفن من این آیشون من
تا حال غمزہ ناز و رسید جاں استہیاز
شد ہجرت جانکاہ چوں کرد مہر نامہ
زین رد و کد مزیم مشکل مفر از بیم
بتاب جان محزون در قید غم خورخیں

حسن تو دشمن من عشق تو یارِ جانی
طوطی خط پرواز بر اوج لاکانی
من پیر گشتہ ام آہ در اول جوانی
ہر دو لب بمیم خوں گرم بکربانی
لے طائر ہایوں خوش عشق آشیانی

پیغام وصلت او کرد تو عشق دل مکن سرد
انکار نامہ آورد شرمندگی نشانی

دوریم از ناشاخوں تبدیل تمنا
گفتار تو عجبے کس را نہ نصیبے
دائیم قدر گسیو کے می شو و پرو
لے فخر میرزائی فضل اللہ اسیبے

بجئے پیار مارا لے باو بوستانی
ہر لفظ تو غریبے در کثرت معانی
ہم سر بیک سر موصد عمر جاودانی
کز فرط نیک نامی عزت نزا خانہ

خواہم ہمیں بقایت از بکہ خاک پائیت
شد سر مہ بصارت در چشم قدر دانی

از گریہ خاک بر سراپا آبرو کنی
کٹائے دیدہ جز بربخ دوست زینہار
باقی وہاں تشنہ دریا کشاں بہیں
ہستی جو قمریاں بشود غل بگردنت

خوش باشد آہ نازہ رواں گریہ کنی
ایں چاک را بسوزن شرکان تو کنی
لبریز گریہ شیشہ و جام و سبو کنی

چنداں لبِ عشق سرور و انشِ غلو کئی

لے دل ہوسِ شبابِ تہا کے
 نازِ حسن و شبابِ تہا کے
 بے بصرم و گنہ عتابِ تہا کے
 زلفِ تو زرخِ بتابِ تہا کے
 زانِ زگیں مست مسجد و دیر
 او غافل و دل بکچھ ابرو
 جامِ دلِ من ز دستِ ساقی
 آیم بان خود بدیر تا چسند
 بلبلِ از رشکِ عارضِ او
 در شوقِ سرورِ غلطتِ او
 لبِ زبیرِ تبسمِ آن دہان است
 ایجاں منم و نفسِ شمارِ می
 بے آبِ مروت است دنیا
 بیگانہ شد است یار و عاشق

حرفے برا و عشقِ بنویس
 او منتظر جوابِ تہا کے

قُطْعَةٌ

پریشان حالی خود کردہ قوم

بِعِزِّ اَتَقْدِيسِ عَالِي رِسَالَتِ

غلامے بچوں من از یک عمر منوم
بجز تسلیم کار بندہ معلوم
چرا لی از ترقی عشق محروم
سکوت از بندہ باشد نیک مذموم
جو ای صاف تائیں پسندہ شوم
بالا رمی و مختار سیت موسوم
عدیل او بہت گشت معدوم
بِحفظ خاص تو یا حی و قیوم

اگر میری زرشش شا و مرگ است
بہر خدمت کہ ساز و خواجہ نامور
دلے آہستہ می گوید فلاکت
قذامت با بیانت ہنر باش
حوالت می کنم بر فضل داود
چہ داود داود لطف و کرہا
بعدل و حکمت و فہم و فراست
دوام عمر و جاہ و دولت او

زیادت دور از پاس ادب
بکم گفتن طوالت گشت محنوم

رباعیات

حیرانی ما آئینہ دار است این جا
ہر داغ گل و نالہ ہزار است این جا
بر خود ز تشاٹ چون بنالہ حسرت
در عین خزاں طرفہ بہار است این جا

در کار کہ عشق ز ہر پیشہ بر آ
فرہاد و مباحث و از سر تیشہ بر آ
دانش نخر نہ تا بجنونت چہ رسد
دیوانہ مشو چون قہیں ازیں پیشہ بر آ

از بس کہ ربودہ دل از بر ما
صد خندہ ہی کنی بچشم تر ما
آخر چہ فسوں است لب تو کہ بخواند
ما در سر شوخیکہ نداد ر و سہر ما

داغ تو بداع میرساند خود را
خاطر بفرانغ میرساند خود را
عشق تو جد از دل نخواہد بودن
ایں مے با باغ میرساند خود را

ماننا یہ سہر زود آہست این جا
ہر داغ سیاہے کہ تو بر دل بینی
جانسوزیت اے چرخ تباہ است این جا
خورشید مراد، روبراہت این جا

خونِ دلِ بیدلاں سہل است این جا
ہر دعویٰ عشق بے دلیل است این جا

مخروش کہ آرزو قتل است این جا
کو درد کجا داغ چہ باشد ز خموش

ساغر ز دل پرشده در دست برآ
بویے شدہ یکدم چو نفس بہت برآ

در شوق بہار جلوہ اش مست برآ
در گلشنِ اعتبار کو رنگِ نبات

تا نخلِ مائمی برآرد این جا
ہرگز دیگر نثر نثار این جا

عاشقِ تخمِ سرشک کارو این جا
غیر از نختِ دل بدامن مقصودش

بر دل ز طلالِ صدو بال است این جا
خونِ ریختنِ خویش حلال است این جا

در ہجر چہا شوقِ وصال است این جا
بہ نشنہ حرامِ شربت دیدار است

آئی چو دے بہ کہ نیامی آئجا
رُو پوشی شست خود نامی آئجا

دو زخ چہ بوجہ بناے آئجا
از سوزِ مزین دم کہ گدازی چو نثار

وامانِ غرورِ حُسنِ برچیدہ بیا
لے مائیہ ناز و دیدہ در دیدہ بیا

مشاقِ ترا غم تو کا ہبیدہ بیا
در راہِ زمر دماں نیاید نثر مت

ازیں بر عہدِ دلِ غمِ خوارِ شبنم
تا او باشد زندہ عزا دارِ شبنم

بنگر چوں با دیدہ خونبارِ شبنم
زین نفسِ سرکش ہمہ بیزارِ شبنم

در یادِ آں شوخِ جفا کارِ شبنم
من اور ازیں بختِ طلبِ کارِ شبنم

بز خود تا ز مِ عشقِ وفا دارِ شبنم
آمد ناگہ ہوشم بگرفت و رفت

یعنی از خود من پس دیوارِ شبنم
در چشمِ است و طالبِ دیدارِ شبنم

دورم دورم گو بر ولدِ شبنم
حیرانم اے عشقِ کہ آں نورِ نظر

وز سلسلہٴ جعدِ مجعدِ سپہ کنی
اے بیخرا از حسنِ مقیدِ چہ کنی

از لطفِ قد و صباحتِ خدیجہ کنی
از ہر طرفِ جمالِ مطلقِ تاباں

چوں نے اے دلِ نمیکنی کاے را
طاقتِ بنگرِ دائمِ بیامے را

تا بر خود بتی عشقِ یارے را
چشمش ہر دم در حسبِ نامِ میگرو

دیوان

حکیم الممالک لوی حکیم عبدالباسط المخلص عشق

موسوم به

تراغز عشق حسوم

مشتمل بر

غزلیات و رباعیات اردو

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دیباچہ

مولوی عبدالواجد صاحب نے بوقت ترتیب دیوان اردو حسب ذیل دیباچہ لکھا تھا۔ جس کو بخیر نقل کر دیا جاتا ہے۔

حضرت عمی داستادی حضرت مولوی حکیم عبدالواسط صاحب قبلہ المناطیب حکیم الممالک عشق مخلص رحمۃ اللہ علیہ کا پورا کلام مدون ہوا اور جو کچھ ہوا تھا اتفاق سے وہ بھی تلف ہو گیا۔ بہت سی غسزلیں مدراس اور ہمارے حیدرآباد میں ان کے بعض شاگردوں اور دوستوں کے پاس رہ گئیں اس کترین کے نزدیک بھی فارسی اور اردو کی چند غزلیں تھیں جن کو حضرت مرحوم نے کترین کے حسب درخواست اپنے محبت صادق نواب سد علیجاں صاحب حماہ اللہ الواہب کے پاس سے منگوا دی تھیں۔ تاکہ ان کی فراہمی ہو جائے پس کترین نے ان کو اجزائے ذیل میں بلحاظ ردیف جمع کر دیا۔ اور حضرت قبلہ کا ہی مدظلہ وعم فیضہ کی ہدایت سر پایا کرتے ترانہ عشق اس دیوان مختصر کا نام رکھا فقط

الراقم۔ کترین محمد عبدالواجد۔ عفی عنہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دیدہ تر مرا کب شوق میں سا اہل نہوا
 دل میں قاتل کے ہے کچھل سوا اہل نہوا
 برج آبی میں ان آنکھوں کے نہیں وہ باہ
 وصل میں بھی ہی تشنہ رہا مطلب پنا
 کیا وہ جانے مری حیرت کہ حیا کے مار
 نقش دیوار نہیں دیکھو وہ صورت میں ہی
 مرد مکیدہ آئینہ میں کب ہے درکار
 کچھ او آخر کی پوچھو کہ نہیں ہے معلوم
 اُس لآزار کو کیونکر نکھوں صاحب دل
 ہوا حال ہی دیدار بھی حاصل نہوا
 ناز کا میں بھی تو سبیل ہوا گھائل نہوا
 جذب لفت کا ہماری ابھی کمال نہوا
 تر کبھی بحر سے گویا لب ساحل نہوا
 دیکھ آئینہ جو اپنا ہی مقابل نہوا
 کون جو حیرتی شکل و شمائل نہوا
 کیا ہوا عارضِ جانماں پر اگر تل نہوا
 طے ہی جب ہم سے محبت کا اوائل نہوا
 کہ بصد جو رجدا اُس سے مراد ل نہوا

ابے مانے سے نہ رکھ قدر کی تو اُس اے عشق

بے ہنر کیوں ہوا کس لئے جاہل نہوا

جن کو نہیں خیال خطا و صواب کا
 ہو نہیں شہیدان کے ہی ناز و عتاب کا

ہوتے ہی صبح کھل گیا گل آفتاب کا
جو سننے والا تھا مرے حالِ خراب کا
آنکھوں سے بھنا بند نہیں خونِ ناب کا
خواہاں ہوں ان لبوں کے نقطہ نشینِ بے کا
لاؤں کبھی نہ نامِ زباں پر شراب کا
پھر خواب میں بھی دیکھنا شکل ہے خوب کا
دیکھو قرآنِ صاف مہ و آفتاب کا
اے شیخِ حرفِ خواں ہوں میں لیل کی کتاب کا
سمجھو اگر تو تاج ہے کارہِ جباب کا
غنیچہ ہے اس ہن کا کہ شیشہ کلاب کا
جانے دو کیا کروں کہ ہوں فیضِ حساب کا

پادر رکابِ شائین دیدارِ عشق ہے

کریے نہ دیر وقت یہی ہے شتاب کا

کہ میں آپ کو ہوں چھپایا ہوا
کہ دل بھی مرا ایک دانہ ہوا
کہ ناحق تو محوِ منتا ہوا
مرے دل میں کیا روگ پیدا ہوا

سر کا نقابِ ات جو اس مستِ خواب کا
افسوس ہے کہ اب تو وہ دل بھی نہیں رہا
جب سے وہ تیر غمِ زہ ہوا ہے جگر کے پار
ہاں سے غرض مجھے ہے نہ مطلب نہیں سے کچھ
ساقی کی اک نگاہ نے ایسا چھکا دیا
عاشق کو چشمِ تر دل بیدار چاہئے
آئینہ لیکے ہاتھ میں چہرے کو دیکھو خوب
رکھ دو اٹھا کے دفترِ ارشادِ طاق پر
نقشِ برآبِ سندِ شاہی کو دیکھئے
ہے ان کی گفتگو سے معطر تمام بزم
آتے ہیں وقتِ فکرِ مضامین کو ہزار

ترے جلوہ سے کیا آجالا ہوا
یہ تہیجِ گیسو کا سودا ہوا
میں حیراں ہوں ایدل تجھے کیا ہوا
کوئی مجھ سے تدبیرِ بنتی نہیں

خبر بھی نہیں اُس کو میری ہوئی
 میں نا کام نکلا نہ کام آہ آہ
 ستاؤ نہ تم عاشق زرار کو
 یقین ہے وہیں مجھ کو آجائے موت
 جو ہے بت کردہ یہ تو پامال ہے
 بہار جوانی ہے اُن کی غضب
 کسی نے نہ دیکھا حنائی وہ پامال

دل و جاں سے جس پر ہوں شیدا ہوا
 دلا اہمستہام اُس کا کیا کیا ہوا
 وہ دنیا سے دل ہے اٹھایا ہوا
 جو دکھوں کہیں اس کو جاتا ہوا
 اگر کعبہ ہے دل تو ڈھایا ہوا
 روانوں سے آباد صحرا ہوا
 تو پھر منتہنہ کیسا یہ برپا ہوا

ہوا عشق عاشق جو جاگے نصیب

کہاں کوئی معشوق تم سا ہوا

شکر صد شکر کہ معشوق موافق نکلا

پردہ میں پنا جو وہ عشق سا عاشق نکلا

ان کی تصویر کشی کے یہی لائق نکلا

آئینہ تو کہیں بہرا دسے فائق نکلا

قول سے فعل کہاں اُن کا موافق نکلا

ان کو جھوٹا جو کہا تھا وہی صادق نکلا

خار کیا کیا ہو گیا رنگِ فناے غدلیب

گل ہوا جب کے کہ یار پر حفاے غدلیب

کر سے ہے نامزد صدق و صفا غدلیب

اس چمن میں ہی نہیں جب رنگِ بوئے اقباز

ہے برا کلچیں عدوئے بیحائے غدلیب

شکوہ صیاد کیا ہے اُس کے صد چندان زیاد

باغیاں کر جانِ دل اپنا قدا کے غدلیب

فی الحقیقت یہ تو ہے علاج نیری اس لئے

قلقلِ دنیا سے سنتے ہیں تو اے غریب
 ہے یہی ہر دم صبا سے لیتا غریب
 دیکھ کر بھی حالتِ عبرت فرما غریب

عشق جا کر باغ میں ہرگز غزل خوانی نہ کر
 ہو نخل پیرا تجھ سے ہونجا اے غریب

شمعِ دماغ سوز ہمارے زباں ہوا
 مشتِ غبارِ پناہ کا رواں ہوا
 پیسری ہوئی نمود مراد لہجہ ہوا
 فارغ رہے جہاں مراد لہجہ ہوا
 دشتِ طلب میں قافلہ ریکڑا ہوا
 دولت سراپا رکی رہے نیشاں ہوا
 آتش تو بجھ گئی پہ نکلنا دہوں ہوا
 قبضے میں یار کے جو دل اڑوں ہوا
 جوشن ہی ہے اور یہی حزر جیہا ہوا
 کیا اعتما و بار اگر مہرباں ہوا
 یہ نیم جاں بھی مجھ پہ تو بارگراں ہوا
 ضد سے عدو جاں مرا آرام جیہا ہوا

ہم اس سیرت میں نہ جانے جبے ہو گئے
 بوئے گل کو باغ سے یا ہرنہ لیجانا کبھی
 کیا غضب ہے خوش زواری سہنہاں تا ہونے

سوز و گدازِ شوق میں دشن بیاں ہوا
 راہِ طلب میں گرم روی وہ کہاں ہوا
 تھا ضعفِ دل کا شکوہ جوانی میں کس قدر
 گنجِ دہن میں یا شکن زلف میں سہی
 رہو تمام مٹ گئے مانند نقشِ پا
 کثرت ہوئی ہے نقشِ قدم کی جو اس قدر
 دل جا چکا تو شورش آہ و نغاں رہی
 مجھ پر امید و بیم کی رہتی ہے کشمکش
 دل دیکھے داغِ سینہ سے میرے نکل گیا
 میں جانتا ہوں اس کی تلون فرا جیہا
 کیونکر بھلا ستم یہ ستم میں اٹھا سکوں
 دیکھا کہ رحم کرتے ہیں سب میرے حال پر